

Eörsi István

Szép vágyálmok, keserű valóság

Debreczeni József a kormányzó párt gyérszámú fehér hollói közül való: nem érzelmi ráhatással, hanem érvekkel óhajt hatni, és arra is képes, hogy összefüggő gondolat sorokat fejtessen ki logikusan. Írásaiban nem hemzsegnek az olyan semmire sem kötelező, definiálhatatlan szövegek, mint „nemzeti hivatástudat” vagy „keresztény politika”. Ellenfeleivel szemben nem a rossz ösztönöket mozgósítja, hanem tényeket csoportosít intellektuális ambícióval, és ezekből prognózisokat bont ki.

A Magyar Hírlap március 26-ai számában megjelent cikke, a Szabaddemokraták tündöklése és nyomorúsága tanúskodik mindezekről a kvalitásokról, de egyben e kvalitások korlátairól is. Ebben nem éppen ő a ludas. A pártosság, a totalitárius rendszereknek ez a magasztalt erénye ismét általános követelménnyé vált, egyetlen számottevő politikai erő sem szeretne lemondani róla. A pártosság persze nem azt jelenti, hogy valamely párt ideológiáját és stratégiáját valljuk a magunkénak, hanem azt, hogy a taktikai követelmények sugallatára önkényesen kiemelünk bizonyos elemeket a valóság szövetéből, másokat pedig éppoly önkényesen háttérbe szorítunk. A pártos ember olykor a valós tényeket csoportosítja úgy, hogy a hangsúlyok meghatározott célok szolgálatában eltörlődjanak; semmiképp sem foglalkozik a saját szemében időző gerendával, a szálkát viszont, más szemében, gerendává stilizálja.

Debreczeni fejtegetéseinek kiinduló és végpontja az a bibói tétel, amely szerint a politikában megbosszulja magát a tartós hazugság. Ezt a tételt azonban kizárólag a szabaddemokratákra alkalmazza. Érveire visszatérek még. De hogy lehet az, hogy egyáltalán nem foglalkoztatják saját pártjának hazugságai? Nem szeretném ízléstelen vitában kivívni a szabaddemokraták számára a „Kisebb hazug” büszkén csengő címét, mégis megkockáztatom azt az állítást, hogy nem úszhatja meg hitelvesztés nélkül, aki csak ellenfeleinek dédelgetett imázsát szembeviseli a valósággal. Debreczeni rendszerváltozások, zétényitakácsos, vasárnapiújásos pártjáról köztudott, hogy 1989 júniusáig még el-

lenzéknek sem merte mondani magát, azt állította, hogy ő közbülső erő a kommunista rendszer és a demokratikus ellenzék között. Olyan közbülső erő volt, mely Pozsgay és a Beszélő köre közül már Lakitelken is Pozsgayt választotta. Sőt mi több: el sem tudott képzelni kommunista nélküli kormányt, és az volt a legfőbb ambíciója, hogy a magukat reformkommunistáknak becéző mérsekeltbb kádárstílusúkkal együtt kerüljön hatalomra. Az utóbbi két évben ez a nyugodt erő, fittyet hányva a párton belüli liberálisok tévova fejlesztésének, ellenállhatatlan igazsággal sodródik jobbra, miközben rendszerváltozásról szónokolva szorgosan építgeti az élet minden területén a pártállami struktúrákat. Igaz, még hatalmon van Debreczeni pártja, de egyrészt nehéz meghatározni a Bibó-féle „tartós hazugság”-ról szóló állításban található „tartós” jelző pontos időtartamát, másrészt még alkalma sem volt arra, hogy megbukjon.

A pártosság úgy is megnyilatkozhat, ha valamely szerző tendenciózus követeléseket von le a tényekből, vagy ha önkényesen csoportosítja ezeket. Debreczeni például már most Demszky vereségének könyveli el az „expóellenesség kudarát”. Erre majd csak akkor lesz alapja, ha az expó az eredeti elképzelések szerint rendezik meg, és ha valóban sikerrel zárul. Ha azonban — amit senki sem kíván — belesüllyed az ország, ha Budapesten csak gázlárchan lehet majd sétálni, ha a közlekedés és a közszolgáltatások még mélyebb válságba kerülnek, ha égig szöknek a lakberek és az ingatlanárak, akkor sokan emlékezni fognak Demszkynek és szakértőinek az ellenállására.

Ennél kínosabb példát hozhatok fel annak szemléltetésére, hogy miként bírja csoportosítani Debreczeni a tényeket. A választások előkészületeiről szólva azt állítja, hogy „A szürkeállomány mítoszát fotógen reklámhordozók voltak hívatva eladni a kampányra. A — bántódás ne essék — kevésbé előnyös külsejű első számú vezető tudatosan háttérben tartva olyan fiatalosabb, dinamikusabb, korszerűbb, rokonszenvesebb pártimázst reprezentáló arcokat toltak előtérbe, mint

Magyar Bálinté, Pető Iváné, Rajk Lászlóé.” Debreczeninek tehát nem tetszik Kis János. Ez az ő magánügye. Nem magánügy azonban, hanem a politikai alapismeretek közé tartozik, hogy képviselő-választások alkalmából képviselőjelöltek képét szokták kiplakatirozni. Kis János már akkor a visszavonulását készítette elő, nem akart bejutni a parlamentbe. Ezt sokan sajnáltuk, mégpedig nem csak szürkeállománya miatt (mely állományról Debreczeninek, saját háza tája ismeretében, nem annyira ironikusan, mint inkább nosztalgikusan kellene beszélnie), hanem azért is, mert politikai életünk nem bővelkedik autentikus személyiségekben. Debreczeni pártossága ezen a ponton a nyilvánvaló rosszhiszeműség maszkját ölti fel, és a gondtal felépített objektív elemzői magatartás felszínes póznak tetszik.

Noha az ilyen és ehhez hasonló kisiklások kételyt támasztanak a beszélő személy emberi minőségével szemben, érvelésének fő vonulatát mégis komolyan kell venni. A szabaddemokraták jelenlegi válságának, befolyásvesztésének és várható teljes eljelentéktelenségének Debreczeni szerint az az oka, hogy a demokratikus ellenzék vezetői feláldozták nagyigényű liberális ideológiájukat, elitmentalitásukat, intellektuális színezetű etosukat a vágyva vágyott hatalomért. A párt a választás előtt radikális-populista demagógiába fogott, mindenáron néppárttá szeretett volna válni, lényegétől idegen tömegeket vonzott magához, és ezek most — mivel a hazugság a politikában megbosszulja magát — ráébrednek becsapottságukra, és megtagadják a pártot, mely igazából sohasem volt az övék.

Könnyű volna Debreczeni bírálatát azzal elhárítani, hogy nem az SZDSZ üzte a választás előtt a demagógia veszélyesebb formáját. Az „Apák és fiúk”-szerű nagyhatású fasisztoid mocskolódások, melyek egy csapásra felidéztek a világháborús évek közéleti atmoszféráját, minden elfogulatlan szemlélő számára megmutatták, milyen potenciális veszélyekkel jár az MDF-es uralom. De ha már az SZDSZ térfelén pattog a labda, el kell ismerni, hogy Debreczeni elemzésében van

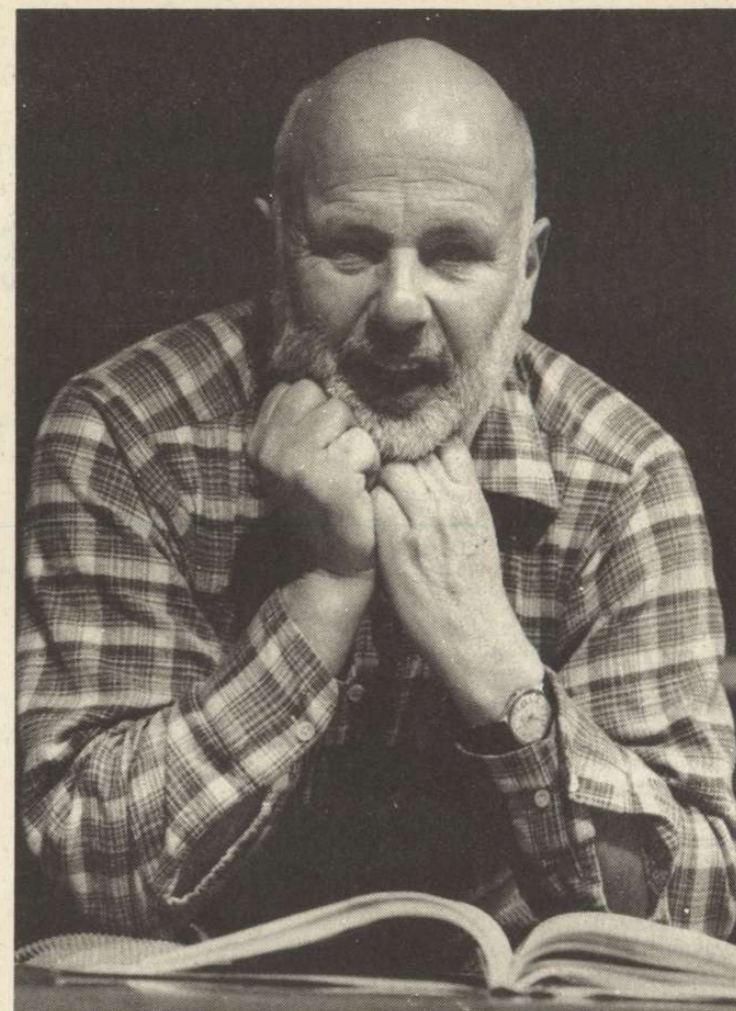
igazság. Miközben az MDF teljes politikai arzenálját, a konvencionális és a tiltott fegyvereket is a szabaddemokraták ellen fordította, ezek kitarítottak egyoldalú kommunistaellenes kampányuknál. Nem vettük tudomásul, hogy az állampárt utódai a népszavazással együtt esélyeiket is elvesztették arra, hogy a választás után a hatalom közelében maradjanak. Rosszul felfogott szolidaritásból mégsem egykori felszövetségeink és legveszélyesebb vetélytársaink ellen fordultunk, hanem folytattuk a demokratikus ellenzék engesztelhetetlen pártállamellenes stratégiáját. Ez bűn is volt, mert ártatlan emberek százazreinek — kishivatalnokoknak, kisfunkcionáriusoknak, egyszerű párttagoknak — a létbizonytalanságát növeltük, és hiba is, mert a korábban inkább felénk hajló szavazatokat átirányítottuk az ellenfél táborába. Debreczeni elemzésének leíró része tehát ezen a ponton megfelel a valóságnak. A folyamatok mögött rejlő személyes indítékokat azonban félreértelmezi. Az SZDSZ nem fordulatot hajtott végre, hogy népszerűvé váljon, hanem kitarított régi pártállamellenes pátozzánál, mert tradíciói erősebbeknek bizonyultak a valóságérzékénél. Ez azonban csak a népszavazás utáni időszakra érvényes. Maga az aláírási akció nem „igazi doktriner gesztus” volt, mint Debreczeni véli, hanem reális felismerésből fakadt, melynek áldásos hatása mindmáig sugárzik. Kézelnünk el egy Magyar Köztársaságot, melynek Pozsgay Imre az elnöke. Mitterrand-i jogkörrel, és amelyben a kommunista populizmus a populista populizmussal karöltve kormányoz. Ez esetben nem kellene a pártállami struktúrákat nagy munkával, utólag helyreállítani — mint ezt most teszik — megmaradt volna, az MDF harmadik utas, népi-nemzeti kultúrlegényeivel felidúsítva, a régi struktúra.

Megítélésem szerint morálisan csak egyetlen szempontból kifogásolható az SZDSZ őszinte, ámbár balga választási stratégiája: a párt vezetői rettegetek a diffamált baloldaliság gyanújától, és ezért azokat a baloldali értékeket sem merték nyíltan felvállalni, amelyek mellett nyilvánvalóan elkötelezték magukat. Mivel persze jobboldaliaknak sem

akartak mutatkozni, ideológiailag bágyadtan nyilatkoztak meg, amivel elvesztették potenciális baloldali támogatóikat, a jobboldaliakat viszont nem nyerték meg, mert egy jobboldali számára Für Lajos vagy Antall József mindig megbízhatóbb lesz, mint akármelyik SZDSZ-vezető.

Eltaszítottuk tehát magunktól azokat a demokrácia felé is nyitott tömegeket, amelyek félték egy antikommunista fordulattól. Nem nyertük meg a baloldali értelmiséget, és azokat, akik egy normális demokráciában a szocialisták és szociáldemokraták szavazótáborát alkotják. Megnyertük viszont — ebben is igaz van Debreczeninek — azokat a tömegeket, akik függetlenül osztályhelyzetüktől vagy egyéb nézeteiktől az ország legfontosabb feladatának azt tartották, hogy — egy bányász-ismerősöm kifejezéssel élve — „a kommunistákat be kell döngölni a föld alá”. Ezek a tömegek először az 1990. decemberi szombathelyi küldöttgyűlésen jelentkeztek szervezetten, és rémülettel töltötték el jó néhányunkat. Fel kellett ismernünk, hogy kisebbségben maradhatunk a saját pártunkon belül.

A Szabad Demokraták Szövetségének különféle áramlatait korábban az tartotta össze, hogy a Demokratikus Ellenzék hagyományait követve valamennyi irányzat valamennyi képviselője az emberi jogok teljesítésének alapján állt. Hogy csak egy példát említsék: Tamás Gáspár Miklós, akinek gazdaságpolitikai monomániája, a nagy vagyonok képzését fő célként propagáló intellektuális hadjáratai katasztrofális következményekkel fenyegetnének ezen az egyre toprongyosabb, éhesebb, hajléktalanabb Magyarországon, ha komolyan kellene venni őket — egy szóval ez a Tamás Gáspár Miklós a horthyzmus újraéledése ellen folytatott küzdelem egyik legexponáltabb, leghitelesebb előőrsre, ezen a téren semmi sem különbözteti meg a párt szociális elkötelezettségű személyiségeitől. A régi antikommunista pátozz ugyanis — mely Debreczeni állításával ellentétben nem hazugságból, hanem egy korábbi helyes magatartás doktriner elmeredéséből fakadt — szervesen fejlődött át antihorthysta és antifasiszta pátozzá, melyet folyamatosan táplált a kor-

FOTÓ: SZIGETI TAMÁS

mányzó pártok jobbszárnyának és a szélsőjobboldalnak a fokozódó arroganciája. Ezzel a pátozzsal nem fér meg egy pártban a primitív populisták antikommunizmus (mely tényleges kommunista vesztély híján csak heccfunkciókat tölthet be), vagyis az MDF-es érzületű tömeg, mely — egyébként tévesen — Tölgyessy Péterben vélte felfedezni vezérét. A párt jelenlegi benuzságát is ez okozza. Tölgyessy nem állhat a saját antiliberalis tömegeihez az élére, mert ő maga liberális, de ellenük sem fordulhat, mert akkor ki támogatná? Így hát ha teheti, semmit sem tesz, és ha ezt sem teheti, akkor a semmit teszi. Ez a keserű valóság.

Debreczeni József ebből a keserű valóságból bontogatja ki szép vágyálmait. Az SZDSZ szigorúan elvi alapon álló, kis elitpárttá zsugorodik, és „a parlamentbe kerüléshez szükséges négyszázaléknai szavazatért fog küzdeni”. Ez a prognózis nem vall bonyolult lélekre. A primitív népek úgy gondolták, hogy megvalósulnak a reményeik, mihelyt barlangok falára festik őket. A köre pingálták tehát az elejtett bölényt, majd rituális, önfelédlt táncba fogtak. Mámorukból ocsúdva azonban másnap feltehe-

tően eszükbe ötlött az a csekélység, a bölényt még el kell ejteni.

Ha a szabaddemokraták eltökélték, lemondanak tömegeiknek arról a hányadáról, amelyet semmiképp sem nyerhetnek meg a sajtó demokratikus elképzeléseinek, akkor megkezdődhet más, odaváló tömegek beáramlása a pártba, olyan tömegeké, amelyek hiába keresték eddig politikai érdekeik megbízható képviselőit. Ezzel a mozgással megindulhatna Magyarországon a politikai struktúra nyugat-európai tendenciájú átrétegződése, az a folyamat, melyben a pártok, még a néppártok is, meghatározott — bár esetleg egyéni variációkat is megengedő — stratégiával világos, jól felismerhető politikai-társadalmi-erkölcsi perspektívákat kínálnak választásra az egyes embereknek, a társadalmi rétegeknek, az ország lakosságának. Amíg ugyanazon a párton belül egymással összeférhetetlen ideológiák és stratégiák harcolnak egymással — és erről Debreczeni József is el-énekelhetne néhány nótát —, addig a demokrácia nem szilárdulhat meg, mert a lakosság nem érezhet bizalmat olyan rendszer iránt, mely nem tár elébe felismerhető és választható alternatívákat.